

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ «КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

БОЯРСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 342.7+341.231.14

**ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

КИЇВ – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного та європейського права державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» Міністерства освіти і науки України.

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
ВАСИЛЬЧЕНКО Оксана Петрівна,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, директор;

доктор юридичних наук, професор,
БАТАНОВ Олександр Васильович,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
НАН України, провідний науковий співробітник
відділу конституційного права та місцевого
самоврядування, заслужений діяч науки і техніки
України;

доктор юридичних наук, професор,
БИКОВ Олександр Миколайович,
Вищий навчальний заклад «Університет економіки
та права «КРОК»», професор кафедри теорії та
історії держави і права.

Захист дисертації відбудеться «19» грудня 2024 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.21 у державному некомерційному підприємстві «Державний університет «Київський авіаційний інститут» Міністерства освіти і науки України за адресою: 03058, м. Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корпус 1, ауд. 334.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут» за адресою: 03058, м. Київ, проспект Любомира Гузара, 1, та на сайті державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»: <http://nau.edu.ua> та <http://kai.edu.ua>.

Реферат розіслано «19» листопада 2024 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради
к.ю.н., доцент

Аліна ЗАМУЛА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Становлення, розвиток і вдосконалення феноменології демократичної правової державності в Україні супроводжується могутніми та перманентними процесами муніципалізації державного і суспільного життя. Одним із найважливіших факторів цих процесів, нарівні з формуванням та подальшою інституціоналізацією конституційно-правового та соціально-екзистенційного інституту місцевого самоврядування (далі – МСВ), його суб'єктів та органів (далі – ОМСВ), – виступає розвиток територіальної громади (далі – ТГ), як сукупності жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, що здійснюють свій життєвий цикл на локальному рівні соціуму, в межах цієї людської територіальної спільноти, в умовах філософського стану повсякденності з метою вирішення низки найважливіших питань свого існування і функціонування через контекстуалізацію задоволення своїх індивідуальних, групових і колективних інтенцій, устремлень, потреб, інтересів, формування відповідних атиюдів (соціальних, в тому числі й правових установок) та численних габітусів (соціальних практик).

Отже, саме в наведених умовах незмірно та об'єктивно зростає роль і значення людини, як первинного суб'єкта соціуму, його активного функціонального агента та основного бенефіціара МСВ саме в процесах формування, становлення, розвитку, інституціоналізації та вдосконалення інституту локальної демократії, в межах якого людина здійснює свою життєдіяльність, формує свою соціальну практику, задовольняє широкий спектр своїх власних, а також групових і колективних інтересів, причому не тільки екзистенційної властивості.

Наведені положення несуть в собі стратегічне значення та мають великий методологічний потенціал, особливо враховуючи, насамперед, об'єктивний характер існування людського виміру МСВ, а також той факт, що не дивлячись на достатньо активні процеси муніципалізації соціального і державного життя, роль людини в умовах МСВ в Україні залишається фактично не тільки не визначеною з доктринально-теоретичних позицій, а й практично не сформованою на нормативному рівні у відповідності до її визначальної ролі і значення в умовах демократичної правової державності. Звідси актуалізуються і контекстуалізуються процеси з активізації та підвищення ефективності досліджень профільної спрямованості, що скеровані на посилення конституційно-правових аспектів організаційної та нормативно-правової діяльності держави щодо формування і реалізації такої ролі та диспозиції людини в правовому просторі локальної демократії.

Дослідження феноменології МСВ ведуться в різних напрямках. Зокрема, становлення та розвиток МСВ вивчають В. Заблоцький, І. Козюра, В. Пархоменко, А. Ткачук та ін. Фінансово-економічні його складові аналізуються в працях Ю. Дехтяренка, В. Кравченка, О. Лебединської та ін.

Правові аспекти розглядаються М. Баймуратовим, Ю. Бальцієм, О. Батановим, П. Біленчуком, В. Гробоною, В. Кампо, А. Коваленком, М. Корнієнком, В. Кравченком, А. Крусян, О. Лазором, М. Орзіх, В. Погорілком, О. Прієшкіною, М. Пухтинським, О. Сушинським та ін. У політичному і політологічному контекстах МСВ досліджують В. Борденюк, І. Дробот, В. Ковальчук, С. Рябова, С. Саханенко, В. Шарий, О. Яцунська та ін., його управлінський аспект – В. Авер'янов, П. Ворона, І. Грицяк, В. Куйбіда, Р. Плющ, П. Покатаєв, В. Толкованов, Ю. Шаров та ін. Територіальний розвиток та управління містом розглядають В. Бабаєв, О. Бобровська, В. Вакуленко, О. Васильєва, І. Дегтярьова, О. Ігнатенко, Т. Кравченко, В. Мамонова, Ю. Молодожен, В. Наконечний, М. Орлатій, В. Удовиченко та ін. Питання формування муніципальної правової політики держави у її статусному становленні досліджують – Р. Хван та ін.; у контексті становлення муніципалізму – І. Посторонка; у її компетенційному супроводженні М.М. Баймуратов, Б. Кофман та ін. Міжнародно-правові аспекти локальної демократії стали об'єктом наукових пошуків М.О. Баймуратова, І. Демченка, В. Могілевського, Д. Мартиновського, О. Стемковської. Однак такий вузькоспеціальний підхід не дає змогу визначити визначальну роль людини в МСВ, що виступає основоположним організаційним та нормативним засобом її існування в локальному соціумі, в межах ТГ в Україні, в філософському стані повсякденності, в процесі реалізації нею свого конституційно-правового статусу, – тобто, в умовах, коли вона здійснює свій життєвий цикл та реалізує репродуктивну функцію по продовженню свого роду у наступних поколіннях, а у глобальному вимірі, – стратегічного завдання щодо продовження існування людської популяції.

Для розуміння проблем існування і функціонування людини в умовах МСВ, особливо в контексті його становлення за європейськими принципами та стандартами, вагомими є праці зарубіжних авторів, що узагальнюють національний досвід утвердження дієвої та ефективної системи МСВ та формування і становлення його гуманістично-гуманітарних телеологічних доміант. Серед зарубіжних вчених варто акцентувати увагу на працях Д. Вілсона, І. Вілки, Т. Вюртенгбергера, А. Бекста, М. Голдсмита, Г. Густавссона, В. Дюрана, М. Кітінга, М. Кулеша, Т. Ларсона, С. Ліпсета, А. Міллімакі, Дж. Лундберга, П. Нільсона, М. Портера, О. Петерсона, А. Рінанен, П. Сегварі, Е. Томпсона та інших, в яких визначаються питання та механізми організації та проведення муніципальних реформ, їх людського вимірювання, де акцент зроблено не тільки на причинах, результатах і наслідках перетворень в системі МСВ конкретної країни, а й на їх гуманістичному потенціалі та відповідних соціально-позитивних результатах.

Варто зазначити, що проблематика людського виміру МСВ в Україні є практично не досліджуваною, всі аспекти становлення та розвитку цього найважливішого соціально-трансформаційного і конституційно-правового інституту зазвичай проводилися та продовжують проводитися тільки в

контексті формування, існування і функціонування ТГ як колективного суб'єкта локальної демократії, що репрезентує її на локальному, регіональному і загальнодержавному рівнях. За виключенням проблематики муніципальних прав людини (особистості) (М.О. Баймуратов, О. Батанов, Б. Кофман, А. Левенець, Г. Танаджи), муніципальних прав жителя-члена ТГ (Ю. Русанова, Є. Васильєв) – в інших ракурсах проблематика людського виміру МСВ в юридичній науці України не досліджувалась. Отже, дослідження МСВ через призму індивідуальної особистості, її екзистенційних та інших інтересів, що у кінцевому підсумку й забезпечує процеси інституціоналізації та конституціоналізації ТГ та її статус в соціумі і державі, залишається актуальним, важливим і своєчасним завданням науки конституційного та муніципального права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах бюджетної теми «Конституціоналізм у державо- та правотворенні України: стан, проблеми та перспективи» (державний реєстраційний №0111U002227) Інституту законодавства Верховної Ради України.

Дисертаційне дослідження також виконано в межах науково-дослідної теми «Міжнародні стандарти міжнародних організацій та їх імплементація державами-членами» (реєстраційний номер № 69-2021/150106) у межах планових наукових робіт факультету міжнародних відносин державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є концептуальне обґрунтування конституційно-правових аспектів формування і реалізації людського виміру МСВ в їх теоретичному та праксеологічному контекстах з визначенням факторів, що впливають на формування такого виміру в умовах формування демократичної правової державності, а також прояву глобалізації, з використанням надбань сучасного конституційного і муніципального права.

Досягнення поставленої мети базувалось на вирішенні конкретних наукових завдань, які визначаються в такій послідовності:

- вирішити низку проблемних теоретико-доктринальних підходів до визначення ролі і значення людини та її індивідуального габітусу в розумінні становлення МСВ;

- визначити онтологічні та нормативні підходи до визначення МСВ як природного простору життєдіяльності людини та пріоритетної сфери її існування;

- дослідити та визначити характерологічні ознаки соціального та нормативно-правового вимірювання людини як біосоціальної істоти на рівні локального соціуму;

- визначити і розкрити особливості системи соціально-рольових позицій людини у філософському стані повсякденності та його стратегічний вплив на процеси її формування як соціальної істоти;

- проаналізувати доктринальний підхід щодо вибору між індивідуальним та колективним існуванням людини в системі координат МСВ;
- дослідити феноменологію індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах МСВ;
- проаналізувати розуміння і визначення нормативної системи координат людини в МСВ;
- вирішити низку проблемних теоретико-доктринальних підходів до визначення ролі і значення колективного габітусу людини в процесі становлення і розвитку МСВ;
- дослідити та визначити критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ;
- проаналізувати роль феноменології інтересу в становленні колективного габітусу людини в МСВ;
- визначити роль і значення ТГ у процесі інституціоналізації колективного габітусу людини;
- дослідити роль і значення колективного габітусу людини та її муніципальних прав у виникненні та формуванні МСВ;
- визначити і проаналізувати нормативні координати самопрезентації людини в територіальній громаді як форми визначення функціонально-діяльнісної основи її функціонування в МСВ;
- дослідити і проаналізувати роль і значення становлення феноменології муніципальної людини (*Homo municipalis*) та її роль в формуванні МСВ;
- визначити і дослідити інституційну основу громадянського суспільства та її роль і значення в формуванні колективного габітусу людини в МСВ;
- вирішити низку проблемних теоретико-доктринальних підходів до визначення розуміння людини в контекстуалізації феноменології децентралізації публічної влади;
- дослідити теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування людини та її диспозицію в територіальній громаді в контексті децентралізації;
- проаналізувати феноменологію децентралізації повноважень публічної влади та її вплив на становлення, розвиток і вдосконалення МСВ в розумінні модернізації індивідуального і колективного габітусу людини;
- проаналізувати компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та їх управлінський потенціал у контексті відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ;
- дослідити феноменологію нормопроектування та вдосконалення його ролі в процесі розширення участі людини в МСВ;
- дослідити низку теоретико-доктринальних підходів до визначення актуальних проблем вдосконалення ролі людини в МСВ в умовах муніципальної реформи;
- проаналізувати компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади та вплив людини на їх формування;

- визначити і дослідити дискреційні повноваження органів МСВ в сфері захисту прав людини та вплив людини на їх формування;
- проаналізувати форми демократичної участі людини у МСВ та питання їх модернізації в умовах глобалізації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі людського виміру МСВ у контекстуалізації конституційно-правових аспектів його формування та реалізації.

Предметом дослідження виступає доктринальний і соціально-нормативний концепт людського виміру МСВ, що формується, розвивається та формалізується в процесі становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності у контексті формування та реалізації його конституційно-правових аспектів.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації склала сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, які націлені на об'єктивний аналіз досліджуваного предмета.

Діалектичний метод наукового пізнання передбачає дослідження явищ і процесів в їх становленні, розвитку, взаємозв'язку і взаємозумовленості. Загальнонауковий діалектичний метод пізнання націлює на об'єктивність і всебічність дослідження.

Метод діалектичної логіки дозволив визначити спільне і особливе в визначенні онтологічних аспектів становлення і взаємодії людини та її індивідуального габітусу в розумінні становлення локальної демократії як первинного системно-комплексного концепту людського виміру МСВ (підрозділи 1.1; 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 1.6), а також у визначенні теоретико-доктринальних та практичних підходів до розуміння та усвідомлення ролі і значення колективного габітусу людини в процесі становлення і розвитку МСВ (підрозділ 2.1; 2.2; 2.3; 2.4; 2.5; 2.6; 2.7).

На основі *загальнонаукових методів аналізу і синтезу* виявлені характерні риси формування, розвитку і вдосконалення людського виміру МСВ (підрозділи 1.2; 1.4; 1.5; 1.6; 2.1; 2.4), особливості самопрезентації людини в територіальній громаді (підрозділ 2.5), а також становлення феноменології муніципальної людини (*Homo municipalis*) та її ролі та впливу на формування МСВ (підрозділ 2.6) і ролі і значення інституційної основи громадянського суспільства на формування колективного габітусу людини в МСВ (підрозділ 2.7).

Для визначення опорних соціальних і нормативних імперативів дисертаційного дослідження, що містяться в актуальних питаннях забезпечення конституційним і муніципальним правом держави людського виміру МСВ був застосований *антропологічний підхід*, який дозволив сформулювати положення про людинорозмірний і людиноцентристський вимір такого підходу (підрозділи 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 2.1; 2.2; 2.3; 2.4; 2.5; 2.6; 3.1; 3.4; 4.1; 4.2).

На основі *аксіологічного підходу* в дисертації було обґрунтовано положення про гуманістично-ціннісні орієнтири людського виміру МСВ та їх втілення в практичну площину в процесі муніципальної реформи в Україні з метою формування нових суспільних та нормативних пріоритетів в межах людської територіальної спільноти, що функціонує в державно-організованому соціумі (підрозділи 1.4; 2.1; 2.2; 2.4; 2.6; 3.1; 3.2; 3.3; 4.2).

Герменевтичний підхід позначився при тлумаченні конституційних норм стосовно розуміння функціональних аспектів існування людини в межах ТГ (підрозділи 1.1; 1.2; 1.5; 2.1; 2.4), ролі і значення міжнародних правових стандартів прав людини в формуванні та стабілізації людського виміру МСВ, особливо в контексті формування і реалізації конституційно-правового і муніципально-правового статусів людини (підрозділи 1.6; 2.6; 3.2; 4.1) через застосування опорної феноменології муніципальних прав людини (підрозділи 2.4; 2.6; 4.2).

Формально-логічні методи (дедукція та індукція) дозволили сформулювати висновки щодо можливого використання в теорії муніципального права феноменології муніципальної людини, особливо в контексті об'єктивного зростання ролі і значення суто внутрішньодержавного інституту МСВ, а також його участі в глобальних процесах світового соціального розвитку (підрозділи 1.2; 1.3; 1.4; 1.6; 2.1; 2.6; 2.7; 3.1; 3.4; 4.3).

Юридично-догматичний метод застосовувався для визначення підходів для аналізу ролі і значення конституційних прав і свобод людини (особистості) і громадянина, а також нормативного концепту муніципальних прав людини як об'єкта конституційного і муніципального регулювання та формулювання авторських дефініцій понять «людський вимір МСВ», «людинорозмірність МСВ», «муніципальні права людини (особистості, члена ТГ)» (підрозділи 1.1; 1.2; 1.4; 2.6; 3.1; 4.3).

Функціональний метод сприяв вивченню діяльності органів публічної влади стосовно участі в муніципальному реформуванні в контексті реалізації окремих теоретико-праксеологічних настанов щодо людського виміру МСВ, що ще знаходиться в стадії свого розуміння, осмислення, формування, формалізації і легалізації (підрозділ 1.2; 1.3; 1.6; 2.3; 2.4; 2.6; 3.1; 3.4; 4.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, в якому вперше у вітчизняній науці конституційного і муніципального права проаналізовано теоретичні і практичні проблеми формування і становлення людського виміру МСВ в контексті формування і реалізації його конституційно-правових аспектів. Наукова новизна конкретизується у таких основних науково-теоретичних положеннях, узагальненнях, пропозиціях та рекомендаціях, що виносяться на захист:

уперше:

- розроблено авторську концепцію положення людини в МСВ, що становить комплексне явище, засноване на національній і міжнародній

системах визнання, охорони і захисту прав і свобод людини, реалізується на європейському та універсальному рівнях за допомогою договірного та інституційного механізмів;

- визначено соціальну і нормативну міжгалузеву природу атитюдно-габітусної діяльності людини в МСВ, її підтримку в світлі виконання міжнародно-правових зобов'язань України щодо становлення системи локальної демократії;

- розкрито роль і значення МСВ як природного простора та пріоритетної сфери людської життєдіяльності;

- розкрито характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти в контексті соціального та нормативно-правового вимірювання на рівні локального соціуму;

- досліджено вплив стану повсякденності на процеси формування людини як соціальної істоти з відповідною системою соціально-рольових позицій;

- проаналізовано статус людини в місцевому самоврядуванні в контекстуалізації вибору між її індивідуальним та колективним існуванням;

- досліджено роль індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах МСВ;

- досліджено статус людини в МСВ в контексті визначення нормативної системи її координат;

- досліджено актуальні питання визначення критеріїв людинорозмірності МСВ;

- проаналізовано колективний габітус людини в МСВ та роль феноменології інтересу в його становленні;

- проаналізована роль ТГ у формуванні колективного габітусу людини;

- досліджено муніципальні права людини та їх роль у виникненні та формуванні колективного габітусу людини в МСВ;

- проаналізовано нормативні координати самопрезентації людини в територіальній громаді як функціонально-діяльній основи її функціонування в МСВ;

- запропоновано і досліджено феноменологію *Nomo municipalis* та її роль в формуванні МСВ;

удосконалено:

- загальнотеоретичні характеристики поняття, форм і видів інституцій громадянського суспільства та їх роль і значення в формуванні колективного габітусу людини в МСВ;

- параметральні ознаки знаходження людини в територіальній громаді в контексті розуміння теоретичних підходів децентралізації;

- положення щодо визначення ролі децентралізації повноважень публічної влади та її впливу на становлення, розвиток і вдосконалення МСВ в контексті модернізації індивідуального і колективного габітусу людини;

- положення про дослідження потенціалу компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ;

- положення щодо ролі і значення феноменології нормопроектування та підвищення її ролі в процесі розширення участі людини в місцевому самоврядуванні;

набули подальшого розвитку:

- положення щодо впливу людини на формування компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади;

- положення відносно впливу людини на формування дискреційних повноважень органів МСВ в сфері захисту прав людини;

- питання модернізації форм демократичної участі людини у МСВ в умовах глобалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані теоретичні узагальнення, пропозиції та висновки можуть бути використані в процесі нормативного і законодавчого супроводження і забезпечення МСВ, а також під час проведення конституційної і муніципальної реформ в Україні і реформування системи державного регулювання конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини (особистості), а саме:

науково-дослідній роботі: для подальших наукових розробок щодо дослідження людського виміру МСВ, а також конституційно-правових аспектів його формування та реалізації, включаючи формування муніципально-правового статусу людини, а також вдосконалення конституційно-правового статусу інституту МСВ, супроводження і забезпечення зазначених процесів міжнародними договірними нормами та міжнародними правовими стандартами в сфері локальної демократії. Ба більше, наведені процеси можуть досліджуватися у контексті атитюдно-габітусної концепції реалізації інтересів та прав і свобод людини в межах ТГ та в умовах МСВ, а також в філософському стані повсякденності, що запропонована автором;

освітньому процесі: при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Порівняльне конституційне право», «Муніципальне право України», «Порівняльне муніципальне право», «Міжнародне публічне право», «Міжнародний захист прав і свобод людини», «Міжнародно-правові механізми захисту прав людини», «Право Європейського Союзу», «Право Ради Європи» та ін., а також під час розробки навчальних і навчально-методичних посібників, підручників тощо. Висновки та рекомендації дисертаційного дослідження використано при здійсненні освітньої діяльності кафедри політичних наук і права Південноукраїнського національного університету імені К.Д. Ушинського (довідка про впровадження № 03 від 03 жовтня 2023 року); при здійсненні освітньої діяльності Факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету (акт про впровадження № 01 від 03 жовтня 2024

року); у навчальному процесі кафедри міжнародних відносин та права Інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» (довідка про впровадження № 16/23 від 09 жовтня 2024 року); в навчальному процесі кафедри міжнародного та європейського права факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету (довідка про впровадження № 15/20 від 17 жовтня 2024 року);

правотворчості: для розвитку і вдосконалення національного законодавства в сфері локальної демократії, зокрема втілення нових форм безпосередньої демократії в межах ТГ, а також національної системи захисту прав людини і громадянина, – шляхом нормопроекування, розробки нових законів, а також внесення змін і доповнень у національне законодавство профільного характеру;

правозастосуванні: для розуміння та вдосконалення матеріальних і процесуальних правових норм національного законодавства в профільній сфері, включаючи реалізацію прав і свобод людини на рівнях локального соціуму і держави, а також процедури імплементації міжнародних зобов'язань держави з питань становлення і розвитку системи локальної демократії на своїх теренах, реалізації прав і свобод людини, уніфікації практики застосування відповідних міжнародних стандартів і національного законодавства у сфері МСВ;

правозахисній та правопросвітницькій роботі: для підвищення правосвідомості правової культури жителів-членів територіальних громад, представників інституцій громадянського суспільства, а також муніципальних службовців, розробників тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних занять з даної тематики для муніципальної громадськості та широких верств населення.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана здобувачем особисто. Всі висновки, положення та рекомендації, подані в ній, сформульовано на основі особистих досліджень автора. В дисертації використано праці інших науковців, на які зроблено посилання. З колективних наукових праць у дисертації використано лише авторські ідеї та положення.

Апробація результатів дослідження. Дослідження виконано й обговорено на кафедрі міжнародного та європейського права.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження було оприлюднено у доповідях на міжнародній та національних науково-практичних конференціях: «Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи». Міжнародна науково-практична конференція (17 червня 2022 р., м. Львів), (тези опубліковано); «Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості». Друга щорічна всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 06 грудня 2018 р.), (тези опубліковано); Третя щорічна всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 06 грудня 2019 р.), (тези опубліковано); Четверта щорічна

всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 10 грудня 2020 р.), (тези опубліковано).

Публікації. Основні положення та наукові результати дослідження викладено в 30 наукових працях, зокрема: одній одноосібній монографії, 13 статтях у наукових фахових виданнях України з галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, 9 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 4 з яких у виданнях, що проіндексовані в базі даних Web of Science Core Collection. Крім того, серед публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації – 3 статті та 4 тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, логічно об'єднаних у двадцять підрозділів, висновків до підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 546 сторінок, з них основного тексту 477 сторінок. Список використаних джерел і літератури налічує 275 найменувань і займає 28 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, шляхи і форми їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, у яких відображені основні положення роботи; охарактеризовано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Людина та її індивідуальний габітус в розумінні становлення місцевого самоврядування» – досліджено феноменологію МСВ як природного простору життєдіяльності людини та пріоритетної сфери її існування; людину як біосоціальну істоту в контексті визначення характерологічних ознак соціального та нормативно-правового вимірювання на рівні локального соціуму; філософський стан повсякденності та його стратегічний вплив на процеси формування людини як соціальної істоти в контексті визначення системи її соціально-рольових позицій; людину в системі координат МСВ в розумінні існування та вибору між індивідуальним та колективним існуванням; феноменологію індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах МСВ; розуміння і визначення нормативної системи координат людини в МСВ.

Системний аналіз наведених питань дозволив стверджувати, що сучасна історія людської цивілізації є історією спільної людської діяльності, що здійснюється людьми на локальному рівні соціуму в рамках місцевої соціальної спільноти – ТГ, що зазвичай конституюється, функціонує та розвивається в умовах МСВ. При цьому проблематика «первинності» правосуб'єктності ТГ базується по-перше, на глибинних онтологічних та

аксіологічних засадах МСВ як локального соціального управління, по-друге, на засадах публічної влади, органи якої на різних рівнях здійснюють представництво народу як верховного суверена влади (публічна державна влада) та представництво ТГ на рівні МСВ (публічна самоврядна (муніципальна) влада); по-третє, на організації та побудові на основі МСВ життєвого простору, в якому люди-члени відповідної ТГ реалізують свій життєвий цикл, продукуючи та здійснюючи свої життєві устремління та інтереси, формуючи та використовуючи свої права. При цьому первинність ТГ в системі суб'єктів МСВ в гносеологічному розумінні означає, що саме з ТГ починається МСВ; саме вона детермінує систему його суб'єктів і органів; саме в її інтересах діють всі інші суб'єкти та органи МСВ.

Досліджуючи більш глибокі мотивації людини в повсякденному житті в умовах повсякденності, які виникають в просторі МСВ, слід акцентувати увагу на тому, що саме в цьому просторі виникає «кристалізація» таких її мотивацій: а) потреби, б) інтереси, в) мотиви, г) цілі, д) засоби, е) процес діяльності, є) її результат. В межах МСВ, що є природним простором для організації і реалізації людської діяльності, людина в умовах своєї повсякденної діяльності створює систему інтересів, реалізація яких впливає на формування її життєвих устремлінь через потреби, систему цілей і форм діяльності, а також на МСВ у вигляді його об'єктного складу – що знаходить свій прояв у формуванні відповідного переліку питань місцевого значення; – можна констатувати, що: а) в системно-цільовому розумінні, баченні та сприйнятті оточуючого соціального середовища (телеологічна настанова), б) в якому існує людина, проявляється її сутність, реалізується її соціальний потенціал (суб'єктно-характерологічні настанови), в) і стиль життя, здоров'я і соціальне благополуччя (об'єктно-предметні характерологічні настанови), г) що безпосередньо і напряду залежать від неї і в той же час нею зумовлені (екзистенційно-технологічні настанови), д) були, є і будуть самим ціннісним орієнтиром у напрямках різних досліджень (аксіологічні настанови), е) в тому числі і правових, що досліджують соціальні нормативи, які за допомогою нормування, нормопроектної та нормотворчої діяльності /від «м'якого права до «твердого» (позитивного, писаного) права/ (спеціально-правові технологічні настанови), є) трансформуються, враховуючи на їх соціально важливий типізований та стереотипний характер (онтологічні настанови), ж) у норми права, що регламентують та врегульовують відповідні соціальні правила поведінки (поведінково-діяльнісні настанови), з) що мають важливе для соціуму значення, бо оптимально вирішують відповідні екзистенційні проблеми, з якими стикається людина в процесі реалізації свого життєвого циклу (гносеологічні настанови), и) в межах територіальної людської спільноти – ТГ (комунікативні настанови), і) в умовах МСВ, де головними процесами виступають самоорганізація, самопрояв, самодіяльність, саморозвиток, самоідентифікація, самоконституювання тощо (статусні настанови), і) у філософсько-життєвому стані повсякденності (темпорально-континуумні настанови).

У другому розділі – «Роль і значення колективного габітусу людини в процесі становлення і розвитку місцевого самоврядування» – досліджено людинорозмірність МСВ в контексті визначення її критеріальних ознак; роль феноменології інтересу в становленні колективного габітусу людини в МСВ; роль і значення ТГ у процесі інституціоналізації колективного габітусу людини; колективний габітус людини та її муніципальних прав в контексті їх ролі і значення у виникненні та формуванні МСВ; самопрезентація людини в територіальній громаді в розумінні визначення нормативних координат як функціонально-діяльної основи її функціонування в МСВ; становлення феноменології муніципальної людини (*Homo municipalis*) та її ролі в формуванні МСВ; інституційна основа громадянського суспільства та її роль і значення в формуванні колективного габітусу людини в МСВ.

Комплексний аналіз наведених питань дав змогу стверджувати про те, що в основі людинорозмірності МСВ як критеріальної ознаки лежить соціальне локальне партнерство як довго-, так і короткотривалі акції, що відбуваються в середині ТГ в межах МСВ, завдяки колективній взаємодії людей-членів ТГ – такі комунікації здійснюються рівноправними суб'єктами за добровільною згодою на принципах довіри з метою розв'язання актуальних і екзистенційних проблем локального соціально-економічного розвитку. Важливим фактором, що детермінує людинорозмірність МСВ виступає феномен повсякденності, не дивлячись на його дуже складний сенсуальний та конфліктогенний потенціал, – бо саме повсякденність надає МСВ зміст та стабільність, передбачуваність та перспективу, саме в неї людина в рамках МСВ і як житель-член ТГ знаходить зміст свого існування та отримує можливість планувати свою життєдіяльність у відповідності до своїх інтересів, та виходячи з рівня розвитку локального соціуму і держави. Людинорозмірність МСВ детермінована й тим, що саме воно виступає реальною сферою прояву і реалізації прав людини в їх загальному, конституційно-правовому та муніципально-правовому розумінні та значенні. Наведені критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ не є вичерпними – вони можуть бути доповнені суттєвими рисами прав людини в МСВ в їх статусних, модусних, видових, ординарних і екстраординарних, а також інших характеристиках, що мають не тільки національні, а й міжнародні ознаки, володіють не тільки локальним, а й регіональним, загальнодержавним і глобальним потенціалами, – тому зазначена проблематика є вельми перспективною як в доктринальному, так й в праксеологічному аспектах і потребує свого подальшого дослідження.

Стверджується, що інститут МСВ як конституційно-правовий інститут, рівень публічної влади та інститут самоорганізації населення відіграє особливу статусну роль і набуває особливу функціонально-аксіологічну значимість, завдяки своїй полісемічності особливо в контекстуалізації феноменології демократичної правової державності. Такий висновок дозволяє виокремити особливу роль МСВ відносно: системи інтересів;

публічно-владних інститутів; розвитку локального соціуму; нормативно-правового розвитку соціуму і людини; розвитку інтеграційного потенціалу ТГ.

Аргументується, що в умовах МСВ на основі колективного габітусу, що трансформується у конституційно-правовий статус людини (особистості) та проявляється у вигляді муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) в сфері МСВ формується і проявляється статус муніципальної людини (*Homo municipalis*).

У третьому розділі – «Людина в контекстуалізації феноменології децентралізації публічної влади» – здійснено дослідження людини та її диспозиції в територіальній громаді в розумінні теоретичних підходів до розуміння знаходження та функціонування в контексті децентралізації; феноменології децентралізації повноважень публічної влади та її впливу на становлення, розвиток і вдосконалення МСВ в розумінні модернізації індивідуального і колективного габітусу людини; компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади та їх управлінського потенціалу як відображення інтересів людини та її асоціацій в МСВ; феноменології нормопроектування та вдосконалення його ролі в процесі розширення участі людини в МСВ.

Системний розгляд наведених вище питань дав змогу стверджувати, що роль і значення самопрезентації людини (особистості) в рамках ТГ може бути побудованою і репрезентованою у вигляді процесуально-стадійного ланцюжка таким чином: «людина (особистість)-член ТГ» – «індивідуальна поведінка людини (особистості)-члена ТГ з врахуванням власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів в межах ТГ» – «співвіднесення власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів людини (особистості)-члена ТГ з аналогічними проявами інших жителів-членів ТГ» – «саморегуляція людиною (особистістю)-членом ТГ своїх власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів відповідно до колективних інтересів інших членів ТГ» – «виникнення комунікативної взаємодії між членами ТГ на засадах загальних колективно-власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів». Системний аналіз запропонованого нами процесуально-стадійного ланцюжка має під собою солідну інтегрально-філософську базу, суттєву доктринально-нормативну основу, він відображає аксіологічні настанови МСВ та параметрально-телеологічні цінності становлення, функціонування, розвитку і вдосконалення ТГ, передбачає соціальну активність та високу мотивацію людини (особистості)-члена ТГ, бо демонструє її вміння будувати гармонійні відносини з іншими членами локального соціуму в умовах МСВ та діяльності ОМСВ за рахунок або нівелювання своїх індивідуальних настанов на користь інтересам локального соціуму, або шляхом їх коригування, синергізації, адаптації до колективних потреб. Крім того, такий ланцюжок демонструє, що самопрезентація людини (особистості) активно формує і наявно демонструє її самоцінність, здатність до самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самоврядування, а також вміння вибудовувати баланс

інтересів через людинорозмірність та застосування технології співвідношення індивідуальних та колективних інтересів, віддаючи пріоритет інтерсуб'єктивності. Наведений висновок підтверджується, насамперед, екзистенційними настановами соціального призначення ТГ, її існування і функціонування як соціального простору здійснення життєвого циклу людини в умовах свободи вибору його форм, а також самоцінністю феноменології самопрезентації, що лежить фактично в основі всіх соціальних взаємодій в локальному суспільстві, бо виступає універсальним і оптимальним засобом побудови комунікативної взаємодії всередині локальної спільноти, а тому є найважливішим засобом існування людини в рамках ТГ в умовах МСВ.

Ба більше, це підкреслює особливу значимість феноменології децентралізації публічної влади, яка в таких умовах мінімальним чином вторгається в життя конкретної людини, створюючи лише відповідні умови для її належного існування та функціонування. Крім того, враховуючи, що самопрезентація людини (особистості) є повсякденною, ординарною, спільною і фундаментальною характеристикою соціальної поведінки, вона може здійснюватися як усвідомлено, так і неусвідомлено. Підтвердженням такого висновку виступає той факт, що: а) самопрезентація складає складну цілісну і системну сукупність взаємопов'язаних компонентів, що базуються на індивідуальних інтенціях, потребах, інтересах, атитюдах людини, що формуються, проявляються і реалізуються в межах ТГ в умовах МСВ та при мінімальному втручанні держави та її публічної влади; б) звідси, зміст таких компонентів (настанов) визначається наявністю суб'єктно-об'єктної діяльності з різним ступенем усвідомлення, виходячи з особливостей життєвих ситуації і об'єкта самопрезентації, що детермінуються особистісними особливостями суб'єкта самопрезентації та наявністю простору свободи та можливостей здійснення вибору форм життєдіяльності; в) виступаючи по своїй суті інтегральним соціально-психологічним феноменом, що виявляється, проявляється, реалізується в поведінці конкретної людини в ситуаціях виникнення соціальної взаємодії з іншими членами ТГ, що обумовлені особистісними, мотиваційними та ситуаційними чинниками, – самопрезентація є єдиним універсально-поведінковим засобом щодо реалізації індивідуально-колективістських і екзистенційних настанов призначення і існування локальної територіальної спільноти в умовах МСВ, що функціонує природним чином та в умовах відносної свободи від втручання держави та її публічної влади.

У четвертому розділі – «Актуальні проблеми вдосконалення ролі людини в місцевому самоврядуванні в умовах муніципальної реформи» – здійснено дослідження компетенційних повноважень органів публічної самоврядної публічної влади та впливу людини на їх формування; дискреційних повноважень органів МСВ в сфері захисту прав людини та впливу людини на їх формування; форм демократичної участі людини у МСВ та питань їх модернізації в умовах глобалізації.

Розгляд наведених вище питань дав змогу стверджувати про те, що проблематика компетенції органів глобального та державного управління зайняла основоположне місце, бо саме завдяки їй можна досліджувати не тільки реалізацію та ефективність управлінської діяльності, а також низку питань методологічної властивості, що торкаються її природи, її онтології, гносеології, біхевіористичної обумовленості, конотації, наративності, нормативності, суб'єктно-об'єктного складу, функціонально-динамічних аспектів реалізації наведених параметрів тощо, але саме через визначення і аналіз компетенційних повноважень органів публічної влади можна усвідомити роль людини і значення її життєдіяльності, їх сукупний вплив на формування і реалізацію повноважень такої влади, її предметів відання, особливо на локальному рівні існування і функціонування соціуму. Доводиться, що в основі компетенції ОМСВ лежать питання місцевого значення під якими, виходячи з їх семантичного або етимологічного навантаження, треба розуміти питання місцевого локального життя, вирішення яких суттєво впливають на стабільне існування та функціонування ТГ, як територіальної людської спільноти, а звідси, – й кожної конкретної людини, що історично і географічно склалися під впливом об'єктивних обставин екзистенційного характеру на відповідній території держави, – причому від вирішення таких питань самою ТГ, її членами-жителями та ОМСВ, що сформовані ТГ для здійснення в її межах систематичної та комплексної управлінської внутрішньо-локальної та зовнішньо-локальної діяльності в ординарних умовах повсякденності та у випадку виникнення екстраординарних умов, яку вони здійснюють від її імені та в її інтересах, – напряму залежить її подальший розвиток в контекстуалізації якості життя людини та забезпечення відповідного його рівня.

Орієнтирами для визначення та розуміння ОМСВ питань місцевого значення, як телеологічних доміант в їх повсякденній діяльності в ТГ виступають інтенції, життєві устремління, потреби, інтереси екзистенційної природи та властивості, що формують відповідні соціальні поведінкові настанови людини (атитюди). При цьому атитюди, що є втіленням екзистенційних інтересів людини в локальному соціумі, з одного боку, формують систему соціалізації людини, надаючи їй необхідні знання, формуючи необхідні вміння та навички для здійснення нею в межах локального соціуму життєвого циклу, а з іншого, – сприяють виникненню різного рівня габітусів людини (індивідуального, групового, колективного) та різної кількості таких габітусів на будь-якому з наведених рівнів (в залежності від ролівої позиції людини в соціумі), – фактично скеровуючи отримані в результаті соціалізації знання, вміння та навички в практичну площину, – в сферу соціальної практики. Отже, можна констатувати виникнення відповідного процесуального ланцюжка, що досить наглядно відображає та ілюструє наведені складні соціальні процеси, а саме: «МСВ» – «ТГ» – «інтереси» (як сукупне уособлення інтенцій, устремлінь, потреб людини екзистенційно характеру в локальному соціумі) – «атитюди» –

«соціалізація» – «габітус» – «діяльність ОМСВ в ТГ» – «нормопроектна та нормотворча діяльність органів публічної влади» (включаючи і діяльність ОМСВ) – «компетенційні повноваження ОМСВ».

Аргументується, що наведені ознаки атитюдів, що реалізуються: 1) в межах ТГ, 2) в умовах МСВ, 3) в ординарному та екстраординарному стані повсякденності, що 4) веде до виникнення процесів формування компетенції ОМСВ, 5) виходячи з основоположного пріоритету інтересів людини та її асоціацій, на нашу думку, ще раз підкреслюють новаторський характер та продуктивність доктринальних позицій представників вітчизняної муніципально-правової доктрини про формування правового простору МСВ та про суттєву роль інституцій громадянського суспільства в формуванні компетенції ОМСВ.

Доводиться, що поява та наявність дискреційних повноважень у ОМСВ є об'єктивним фактом та оптимальним управлінським фактором, що обумовлена, по-перше, тим, що ОМСВ входять до системи органів публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади; по-друге, тим, що виходячи з першого аргументу, вони володіють власними повноваженнями в сфері публічного управління, що легалізовані Конституцією України та її чинним законодавством і легітимізовані не тільки муніципально-нормативною практикою в межах ТГ, але й правового простору держави.

Враховуючи насамперед суто локальний характер не тільки прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів, та здійсненні на практиці, – проявляється насамперед у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини саме на рівні МСВ, що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот – ТГ, що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також в процесі реалізації системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, що здійснюються на локальному рівні соціуму на протязі життєвого циклу людини.

ВИСНОВКИ

У Висновках сформульовано найважливіші результати дисертаційного дослідження та вирішено наукову проблему, що полягає у дослідженні конституційно-правових аспектів формування та реалізації людського виміру місцевого самоврядування.

Відповідно, в дисертації сформульовано такі положення і висновки, що характеризують найважливіші результати дослідження згідно з поставленою метою та завданнями.

Отже, здійснивши системне і комплексне дослідження відносно розуміння та визначення параметрально-нормативних ознак людського виміру МСВ у контексті конституційно-правових аспектів його формування та реалізації, можна дійти наступних висновків:

1. Сучасна історія людської цивілізації є історією спільної людської діяльності, що здійснюється людьми на локальному рівні соціуму в рамках місцевої соціальної спільноти – ТГ, що зазвичай конститується, функціонує та розвивається в умовах МСВ.

2. Проблематика «первинності» правосуб'єктності ТГ базується по-перше, на глибинних онтологічних та аксіологічних засадах МСВ як локального соціального управління, по-друге, на засадах публічної влади, органи якої на різних рівнях здійснюють представництво народу як верховного суверена влади (публічна державна влада) та представництво ТГ на рівні МСВ (публічна самоврядна (муніципальна) влада); по-третє, на організації та побудові на основі МСВ життєвого простору, в якому люди-члени відповідної ТГ реалізують свій життєвий цикл, продукуючи та здійснюючи свої життєві устремління та інтереси, формуючи та використовуючи свої права.

3. Первинність ТГ в системі суб'єктів МСВ в гносеологічному розумінні означає, що саме з ТГ починається МСВ; саме вона детермінує систему його суб'єктів і органів; саме в її інтересах діють всі інші суб'єкти та органи МСВ.

4. Хоча участь МСВ в реалізації системного комплексу прав людини на відповідній території є одночасно і засобом реалізації гуманітарних функцій держави, що спрямовані на створення умов, які забезпечують нормальні умови життя людини, її вільний розвиток, створення рівних можливостей для кожного у досягненні суспільного добробуту та соціальної захищеності, тобто є пов'язаною з реалізацією основоположних прав людини – слід визнати, що існуюча в Україні модель МСВ сьогодні не відповідає соціальним очікуванням та потребам суспільства, не забезпечуючи створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання якісних та доступних соціальних послуг, сталого розвитку сіл, селищ, міст тощо.

5. Важливою ознакою здійснення людиною своєї життєдіяльності є її здійснення у рамках локального соціуму – звідсіля саме територіальний колектив, територіальна спільнота, ТГ – виступають для людини як природна сфера: а) її життєдіяльності; б) прояву і реалізації всіх життєвих устремлінь та інтересів; в) її фактичного життя в соціумі; г) в рамках якої формуються та функціонують інститути локальної демократії, насамперед, інститути МСВ; д) в якій продукуються індивідуальні та колективні інтереси людини (жителів-членів ТГ); е) в якій виникають муніципальні права людини і особистості; є) що функціонує в ординарних та екстраординарних умовах існування державності, що на неї суттєво впливають; ж) охорони і захисту

прав і свобод людини в межах локального соціуму як в умовах ординарного, так й в умовах екстраординарного функціонування державності.

6. В умовах екстраординарного функціонування державності до суперечливої соціальної проблематики адаптується складний науково-теоретичний конструкт синергетики саме через можливість створення, існування, функціонування та розвиток колективних суб'єктів права, до яких й відноситься ТГ, що заснована на комунікаційній взаємодії її членів та їх спільній діяльності в рамках вирішення питань місцевого значення – це знаходить своє підтвердження як в умовах сьогодення, так й в історичній ретроспективі.

7. За своєю онтологічною суттю діяльність людини має соціальну природу, бо вона: відбувається в локальному соціумі по місцю проживання людини, тобто в територіальній громаді; є пов'язаною з генерацією та продукуванням екзистенційних інтересів людини; ці інтереси спрямовано на досягнення відповідного соціального результату – у підсумку вони трансформуються в питання місцевого значення, проходячи через індивідуальну, групову або колективну свідомість; вони реалізуються у переважній більшості в межах МСВ.

8. Люди виконуючи в своїй діяльності режим повсякденності – індивідуально, по-перше, дають поштовх до виникнення, продукування екзистенційних інтересів окремої людини, груп людей, мікро-, мезо- і макротериторіальних спільнот та їх наступної реалізації, а, по-друге, вибудовують відповідну процесуалізацію такої повсякденності, що може бути відображеним у відповідному процесуальному ланцюжку: «людина» – «повсякденність» – «інтереси» – «громада» – «МСВ» – «реалізація інтересів».

9. Досліджуючи більш глибокі мотивації людини в повсякденному житті в умовах повсякденності, які виникають в просторі МСВ, слід акцентувати увагу на тому, що саме в цьому просторі виникає «кристалізація» таких її мотивацій: а) потреби, б) інтереси, в) мотиви, г) цілі, д) засоби, е) процес діяльності, є) її результат.

10. Саме в межах МСВ, що є природним простором для організації і реалізації людської діяльності, людина в умовах своєї повсякденної діяльності створює систему інтересів, реалізація яких впливає на формування її життєвих устремлінь через потреби, систему цілей і форм діяльності, а також на МСВ у вигляді його об'єктного складу – що знаходить свій прояв у формуванні відповідного переліку питань місцевого значення.

11. Можна констатувати, що саме: 1) в системно-цільовому розумінні, баченні та сприйнятті оточуючого соціального середовища (телеологічна настанова), в якому існує людина, 2) проявляється її сутність, реалізується її соціальний потенціал (суб'єктно-характерологічні настанови), 3) і стиль життя, здоров'я і соціальне благополуччя (об'єктно-предметні характерологічні настанови), 4) що безпосередньо і напряду залежать від неї і в той же час нею зумовлені (екзистенційно-технологічні настанови),

5) були, є і будуть суттєвим ціннісним орієнтиром у напрямках різних досліджень (аксіологічні настанови), 6) в тому числі і правових, що досліджують соціальні нормативи, які за допомогою нормування, нормопроектної та нормотворчої діяльності /від «м'якого права до «твердого» (позитивного, писаного) права/ (спеціально-правові технологічні настанови), 7) трансформуються, враховуючи на їх соціально важливий типізований та стереотипний характер (онтологічні настанови), 8) у норми права, що регламентують та врегульовують відповідні соціальні правила поведінки (поведінково-діяльнісні настанови), 9) що мають важливе для соціуму значення, бо оптимально вирішують відповідні екзистенційні проблеми, з якими стикається людина в процесі реалізації свого життєвого циклу (гносеологічні настанови), 10) в межах територіальної людської спільноти – ТГ (комунікативні настанови), 11) в умовах МСВ, де головними процесами виступають самоорганізація, самопрояв, самодіяльність, саморозвиток, самоідентифікація, самоконституювання тощо (статусні настанови), 12) у філософсько-життєвому стані повсякденності (темпорально-континуумні настанови).

12. Характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти, що: 1) є соціально значущі; 2) екзистенційно значущі; 3) володіють соціально категоріальними характеристиками; 4) напряду пов'язані з життєвим циклом людини; 5) їх формування відбувається на протязі всього зазначеного циклу; 6) в результаті комунікативної взаємодії з іншими членами локального соціуму – членами ТГ; 7) в процесі соціалізації людини, що має чіткі телеологічні доміанти та визначені соціально-ознайомчу, соціально-застосовну, соціально-присосовну, соціально-статусну, соціально-реалізаційну, соціально-стабілізаційну властивості; 8) результатом такої комунікативної взаємодії виступає формування типізованих форм життєдіяльності людини, що набувають характеру соціальних практик і дозволяють реалізувати її життєво важливі настанови; 9) зазначені процеси відбуваються в технологічному розумінні через використання соціальних практик щодо реалізації екзистенційних настанов людини (інтенцій, потреб, устремлінь, інтересів, атитюдів) у вигляді відповідних типізованих та стереотипних форм життєдіяльності, що створюють соціальні патерни та ведуть, своєю чергою, до виникнення відповідних структур соціально-праксеологічної властивості і до формування індивідуального, групового і колективного габітусу людини; 10) вони супроводжуються могутніми тенденціями формування та впливу на них великої кількості інституційних структур громадянського суспільства (сім'ї, церкви, трудових колективів, громадських організацій, муніципальних та підприємницьких структур, установ освіти та виховання, науки, засобів масової інформації, держави, політичних партій та ін.); 11) результатом таких стійких та сталих темпорально-конотаційних процесів виступає формування локально-муніципальної правосвідомості у людини та всього локального соціуму, а також поява на основі цього у вказаних суб'єктів муніципальної психології;

12) всі наведені ознаки виникають, формуються, проявляються, реалізуються в умовах самоорганізації людини, її груп і асоціацій, – як генеральної тенденції локальної демократії.

13. Не дивлячись на своє соціальне життя, наявність різнопланових в багатоаспектних форм життєдіяльності, що формують відповідний соціальний статус людини, вона все ж залишається біологічною істотою із всіма характерними для біологічного виду характеристиками – отже, проблема гармонічного та оптимального поєднання біологічних і соціальних характеристик людини та прояв її у вигляді дихотомії, – як біосоціальної чи соціобіологічної (в залежності від пріоритетів розвитку і життєдіяльності. – авт.) істоти, що виступає однією з найскладніших проблем сучасних філософії, соціології, психології, генетики та права – проявляється та вирішується саме на локальному рівні соціуму в умовах МСВ та в межах ТГ, що існує та функціонує у ординарних умовах стану повсякденності. Отже, саме локальна спільнота як осередок соціуму сприяє соціалізації людини, трансформуючи її внутрішній світ, її соціальні поведінкові настанови (атитюди), її практики життєдіяльності, що спираються на індивідуальний, груповий, колективний габітуси, насамкінець, її правовий статус – в бік від біологічних інстинктів *Homo sapiens* до цивілізаційних соціальних відносин та формування соціалізованої людини (особистості, громадянина).

14. Стан повсякденності – це просторово-хронологічний (територіально-темпоральний) континуум, що відіграє найважливішу інституціональну, онтологічну, гносеологічну, аксіологічну, праксеологічну роль в супроводженні і забезпеченні існування людини в локальному соціуму, в процесі здійснення нею свого життєвого циклу, який реалізується в межах ТГ та в умовах МСВ.

15. Стан повсякденності в якому фактично існує, функціонує, розвивається і вдосконалюється МСВ як соціально-правовий інститут може розглядатися на доктринальному рівні у застосуванні до наведеного інституту у декількох визначеннях і розуміннях: як соціальний феномен; як сукупність соціальних практик; як система комунікативної взаємодії в просторі інтерсуб'єктивності.

16. Людина, знаходячись постійно в стані повсякденності, і виступаючи на рівні локального соціуму в межах територіальної спільноти – ТГ її членом, в умовах МСВ здійснює раціональні поведінково-діяльнісні настанови через виконання відповідних рольових позицій, – результатом чого є виникнення, формування, розвиток і вдосконалення системи комунікативної взаємодії в локальному соціумі.

17. В основі проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ, що завжди представляла собою вельми складний та суперечливий фактор соціального буття людини лежать відповідні екзистенційні настанови її індивідуального існування в локальній територіальній спільноті, що пов'язані з тим, що: а) саме в рамках ТГ людина здійснює свій життєвий цикл, починаючи його від свого народження, і

закінчуючи її смертю (екзистенційно-темпоральна настанова. – авт.); б) такий життєвий цикл переважно здійснюється в умовах повсякденності – філософського стану коли людина формує і використовує типізовані форми життєдіяльності (повсякденно-ординарна настанова. – авт.); в) в ТГ людина продукує свої екзистенційні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди, які потім реалізуються в її межах (мотиваційно-стимулююча ознака. – авт.); г) всі наведені екзистенційні настанови реалізуються людиною через систему комунікативної взаємодії з іншими членами ТГ у вигляді відповідних прав і свобод (комунікативна настанова. – авт.); д) в таких умовах людина індивідуально, або в складі групи, або колективно потребує суспільні блага різної властивості (матеріальні, економічні, політичні, духовні тощо) та користується відповідними послугами, що їй надає ТГ через відповідну діяльність ОМСВ, які створюють відповідну структуру місцевого господарства (локально-цивілізаційна настанова. – авт.).

18. Для більш глибокого дослідження проблематики існування і функціонування людини в умовах МСВ в межах ТГ вважаємо за потрібне побудувати відповідну систему координат «людина – МСВ», що базується на основоположних, індикативних ознаках, які в своєму розвитку демонструють параметральні межі профільної системи, а саме дають можливість визначити та виокремити наступні позиції людини як: а) індивідуума в рамках локальної спільноти та в умовах самоорганізації (в межах МСВ); б) центральної фігури-суб'єкта МСВ (людиноцентризм в МСВ); суб'єкта в сфері: в) реалізації свого життєвого циклу; г) прояву своїх потреб і інтересів; д) соціалізації, в тому числі і правової соціалізації; е) прояву своїх прав, свобод і виконання обов'язків; є) прояву публічної влади на локальному рівні соціуму.

19. Наведені вище позиції (ознаки) знаходяться одна з одною у системно-комплексному логічному екзистенційно-діяльнісному взаємному зв'язку, так як є пов'язаними через просторові (соціальний простір) та міжособистісні (комунікативна взаємодія) зв'язки, засади, концепти та соціально-індивідуальні, соціально-групові і соціально-колективні настанови, телеологічні домінанти та практичні результати функціонування людини в МСВ.

20. Системний аналіз наведених вище позицій (ознак) переконливо доказує переваги колективного існування людини в межах ТГ з метою раціональної організації реалізації свого життєвого циклу та своїх екзистенційних потреб і інтересів.

21. Індивідуальна соціалізація і індивідуальна правова соціалізація відіграють основоположну роль в становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах МСВ – тобто, на локальному рівні соціуму (просторовий критерій. – авт.) в ТГ (суб'єктний критерій. – авт.) в умовах повсякденності (становий критерій. – авт.), де фактично реалізується життєвий цикл людини (екзистенційний критерій. – авт.) – отже в таких умовах, що ведуть до виникнення габітусу людини, лежать процеси набуття

людиною в умовах повсякденного життя в рамках ТГ в режимі МСВ соціальних практик щодо вирішення конкретних життєвих ситуацій, що носять стереотипний характер.

22. Доведено, що в процесі індивідуальної, а загалом і колективної соціалізації проявляються їх важливі параметральні ознаки, що торкаються: 1) соціального простору; 2) місця; 3) організаційних та організаційно-правових умов; 4) стану; 5) функціоналу; 6) засадничих основ; 7) меж системи влади; 8) кола іманентних партнерів публічної влади; 9) підсумкового результату наведених процесів соціалізації.

23. Розгляд феноменологій загальної соціалізації та правової соціалізації у різних якісно визначальних станах та у контекстуалізації формування габітусу людини дає змогу: а) стверджувати про наявність між ними стійкого логічного послідовно-системного зв'язку; б) побудувати процесуальний ланцюжок, який наглядно відображає зв'язок наведених феноменологій з умовами їх формування та реалізації, – отже, на нашу думку, він може бути відображений так: «людина» – «ТГ» – «МСВ» – «стан повсякденності» – «загальна індивідуальна (групова, колективна) соціалізація» – «правова соціалізація» – «габітус людини».

24. Процеси децентралізації детермінуються, актуалізуються і активізуються реформуванням системи державної влади, державного управління і муніципальною реформою в Україні, що насамперед має за мету децентралізацію (передачу повноважень державної публічної влади на більш нижчий рівень управління) та деконцентрацію (передачу повноважень органів виконавчої влади в самоврядні повноваження ОМСВ) повноважень державної публічної влади.

25. Результатом таких процесів повинні стати не тільки набуття ТГ реальної правосуб'єктності, суттєве розширення компетенції ОМСВ в різних сферах соціального життя, насамперед в контексті поліпшення економічного і фінансового стану існування і функціонування ТГ, формування їх сталого правового статусу, а також значна модифікація правового статусу жителя-члена ТГ, – особливо через зростання його мотивації та формування стійкого атитюду на участь в МСВ, починаючи з самого раннього етапу соціалізації особистості, формування реальних можливостей його участі в МСВ та реального впливу на діяльність органів, що сформовані самою громадою, тобто формування «муніципальної людини».

26. В процесі формування «муніципальної людини» особливу увагу варто звернути на його нормативно-проектний аспект, що: а) виступає відповідною нормативною технологією; б) базується на необхідності побудови відповідних моделей муніципально-правових відносин, що яскраво демонструють результативність впливу муніципального права на конкретну людину; в) відповідність такого впливу заявленим муніципально-правовим принципам і цінностям, що вказують на те, які аспекти людського життя в рамках ТГ і в межах МСВ треба нормативувати або вдосконалити тощо.

27. Вважаємо за доцільне підтримати і доповнити доктринальну позицію В.О. Деміденко, що саме емпіричний аспект дослідження муніципально-правових відносин може дати відповіді щодо правильності, або, навпаки, помилковості під час профільного нормопроекування, одночасно й вказує на напрями такого моделювання (нормативізації) соціальних відносин, а саме: а) формулювання норм муніципального права, зокрема, з погляду логіки, юридичної техніки (якісний вимір нормопроекування. – авт.), відповідності іншим нормам права; б) визначення кола сторін муніципально-правових відносин, закріплення їх муніципально-правової суб'єктності (правоздатності, дієздатності та деліктоздатності); в) установлення низки юридичних фактів (точності їх моделювання), з якими норма пов'язує виникнення, зміну чи припинення муніципально-правових відносин тощо. На наш погляд, цей перелік, особливо у застосуванні до предмету дослідження, можна доповнити й іншими, – більш функціонально глибокими та технологічно-перспективними завданнями: г) встановлення переліку прав людини, які вона може здійснювати на рівні МСВ в межах ТГ, як її член та житель в умовах децентралізації повноважень публічної влади; д) розробка моделі оптимальної правової суб'єктності ТГ в умовах такої децентралізації на засадах досвіду європейського муніципалізму; е) нормативне моделювання системи відносин в умовах такої децентралізації між: людиною-членом ТГ (громадянином, іноземним громадянином, апатридом, біженцем тощо) та: 1) самою ТГ; 2) органом МСВ в формуванні якого людина-член ТГ приймає участь; 3) державними органами; є) визначення меж дискреційних повноважень ОМСВ в рамках реалізації муніципальних прав людини; ж) визначення нормативних засад щодо звернення людини-члена ТГ до суду за захистом своїх муніципальних прав, в інтересах захисту прав ТГ, МСВ тощо.

28. Феномен «муніципальної людини» можна охарактеризувати не просто як пасивного статиста (спостерігача) локального соціуму, а фізичну особу, що не враховуючи її правовий стан, свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках ТГ, об'єднаних загальними історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах МСВ, завдяки спільній синергетичній діяльності людини, ТГ, ОМСВ та інших суб'єктів та органів МСВ, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоорганізації, самодіяльності, самокерованості та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації.

29. В основі людинорозмірності МСВ як критеріальної ознаки лежить соціальне локальне партнерство як довго-, так і короткотривалі акції, що відбуваються в середині ТГ, в межах МСВ, завдяки колективній взаємодії людей-членів ТГ – такі комунікації здійснюються рівноправними суб'єктами

за добровільною згодою на принципах довіри з метою розв'язання актуальних і екзистенційних проблем локального соціально-економічного розвитку.

30. Важливим фактором, що детермінує людинорозмірність МСВ виступає феномен повсякденності, не дивлячись на його дуже складний сенсуальний та конфліктогенний потенціал, – бо саме він й надає МСВ зміст та стабільність, передбачуваність та перспективу, саме в неї людина в рамках МСВ знаходить зміст свого існування та отримує можливість планувати свою життєдіяльність у відповідності до своїх інтересів, та виходячи з рівня розвитку локального соціуму і держави. Ба більше, саме МСВ виступає реальною сферою прояву і реалізації прав людини в їх загальному, конституційно-правовому та муніципально-правовому розумінні та значенні.

31. Наведені критеріальні ознаки людинорозмірності МСВ не є вичерпними – вони можуть бути доповнені суттєвими рисами прав людини в МСВ в їх статусних, модусних, видових, ординарних і екстраординарних, а також інших характеристиках, що мають не тільки національні, а й міжнародні ознаки, володіють не тільки локальним, а й регіональним, загальнодержавним і глобальним потенціалами, – тому зазначена проблематика є вельми перспективною як в доктринальному, так й в праксеологічному аспектах і потребує свого подальшого дослідження, бо інститут МСВ як конституційно-правовий інститут, рівень публічної влади та інститут самоорганізації населення відіграє особливу статусну роль і набуває особливу функціонально-аксіологічну значимість, завдяки своїй полісемічності особливо в контекстуалізації феноменології демократичної правової державності (формування системи інтересів; публічно-владних інститутів; нормативно-правового розвитку локального соціуму та людини, інтеграційного потенціалу ТГ).

32. Наведений системний комплекс ознак МСВ доповнюється і тим, що в процесі своєї соціалізації людина набуває відповідний життєвий досвід через ознайомлення, вибір та використання в стані повсякденності різних форм життєдіяльності в локальному соціумі (в межах громади), що лежать в основі її комунікативної взаємодії з іншими членами такого соціуму та мають типізований характер, набуваючи ознаки стереотипності. Результатом такої соціалізації, що: а) знаходить свій вираз у виникненні у конкретної людини сукупності соціальних практик (предметно-об'єктна ознака. – авт.), б) у вигляді набутих схем сприйняття, думок та дій, які функціонують у якості структуруючих структур, тобто таких, які організують такі практики та їх сприйняття (структурно-визначальна ознака. – авт.), і в) також проявляються у вигляді адекватних ним поведінково-діяльнісних настанов (зовнішньо-функціональна ознака. – авт.), – є г) виникнення індивідуального габітусу людини (дефінітивна ознака. – авт.).

33. Колективний габітус як принцип породження і організації практик, у контексті своєї архітектоніки є сукупністю трьох видів практик: індивідуальних практик; практик, що базуються на комунікативній взаємодії;

а також комплексною сукупністю комунікацій ТГ та кожного з її членів у повсякденному житті.

34. В контекстуалізації інтересу у застосуванні до визначення колективного габітусу людини, треба зазначити, що останній виникає як реакція на відповідні соціальні «дратівники» з боку соціальних груп, історичних спільнот, класів, націй, суспільства, – тобто, йдеться не тільки про можливість виникнення, а й про фактологію виникнення колективного інтересу, який реалізується через відповідні соціальні практики зазначених суб'єктів та веде до формуванню їх колективного габітусу.

35. Категорія «інтерес» відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального та колективного габітусу людини, який базується на індивідуальному життєвому (поведінково-діяльнісному) досвіді людей-членів ТГ з вирішення міжіндивідуальних (міжособистісних), індивідуально-групових, індивідуально-колективних, колективних питань екзистенційного характеру щодо існування і стабільного функціонування ТГ на відповідній території держави в ординарних умовах функціонування демократичної правової державності.

36. Феноменологія ТГ відіграє важливу конституюючу та інституційну роль у становленні та розвитку не тільки МСВ, а всієї системи публічної влади в державі, впливаючи на процеси становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності – бо ТГ відіграє основоположну роль в становленні та вдосконаленні колективного габітусу людини, бо саме вона виступає тим соціально-нормативним простором в якому здійснюється життєвий цикл людини, відповідно до її інтенцій, потреб, настанов, інтересів, атиюдів екзистенційного характеру, що реалізуються через відповідні типові форми життєдіяльності людини, що ведуть до набуття нею та її асоціаціями соціального досвіду через створення відповідної локальної структури поведінкових настанов, дій, ідей, концептів тощо – що і лежить в основі такого габітусу.

37. Різноманітність існуючих доктринальних поглядів щодо ідентифікаційних ознак та сутності інституту ТГ свідчить не тільки про відсутність єдиної позиції щодо її поняття, а і про те, що на рівні муніципально-правової доктрини серед вчених продовжується жвава дискусія навколо її феноменології, що виступає показником триваючого процесу формування в Україні дефінітивної характеристики цього найважливішого феномену МСВ і демократичної державності. При цьому ще одним з показників такого стану справ є доволі фрагментарна і недосконала регламентація визначення ТГ в конституційному законодавстві України, – отже, враховуючи на її основоположну роль в формуванні індивідуального, групового, колективного габітусу людини в МСВ, вважаємо за потрібне продовжити наукові пошуки в цьому важливому соціально-правовому напрямку.

38. Формування феноменології муніципальних прав людини безпосередньо пов'язане з конституційною легалізацією інституту МСВ,

коли Українська держава вперше на конституційному рівні регламентації та регулювання суспільних відносин визнала та легалізувала комплексну систему фактично приватних інтересів, що продукуються та формуються територіальними людськими спільнотами, що уособлюють ТГ на локальному рівні соціуму: а) за рахунок прояву членами ТГ своїх індивідуальних, групових, колективних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів; б) через відповідні атитюди; в) з використанням прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що г) фактично реалізують її конституційно-правовий статус, – які д) в основному (інтереси та атитюди членів ТГ) не співпадають з інтересами держави, але і не суперечать їм.

39. Такий державний підхід не тільки є проявом державної муніципальної правової політики, а і устремлінням держави до формування відповідних стійких та стабільних державних патернів, що відображають відношення держави до найважливіших процесів виховання людини в умовах державно організованого соціуму, – через механізми соціалізації та формування габітусу людини, формуючи сферу МСВ, як основоположну соціальну сферу реалізації цих завдань і, одночасно, сферу природного прояву, формування, і демократичної реалізації, охорони, захисту, гарантування прав і свобод людини на муніципальному рівні, – що має наслідком формування відповідної системи захисту прав людини на рівні локальної демократії при повній підтримці та протекціонізмі з боку держави та її органів публічної влади.

40. Процеси формування муніципальних прав людини, особливо в контексті реалізації її колективного габітусу, – свідчать про активні процеси формування, інституціоналізації та конституювання правового простору МСВ, який формується державою, завдяки її конституційній та законодавчій нормотворчій діяльності, включаючи відповідне нормопроєктування, а також діяльності ОМСВ, що в процесі реалізації своїх компетенційних повноважень виступають від імені ТГ та реалізують екзистенційні інтереси її членів.

41. На рівні МСВ в локальному соціумі, в процесі користування жителями-членами ТГ своїми конституційними правами, свободами і обов'язками, вони трансформуються в муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), – отже, можна стверджувати, що саме тут і виникає інтерстиційний (внутрішній) зв'язок між колективним габітусом людини та її муніципальними правами, що, з одного боку демонструє те, що такі права виступають логічним та функціональним наслідком та результатом наявності такого габітусу, а з іншого, – вони є важливим функціоналом відносно формування усвідомленого відношення людини щодо використання знань, практичних вмінь, технологічно-логістичних навичок, набутих людиною в межах свого індивідуального, групового і колективного габітусів, включаючи набори габітусів, що формуються завдяки креативності індивіда – його соціальної активності в локальному соціумі та внутрішньої мотивації на участь у МСВ, – у своєму повсякденному житті.

42. Критерієм виокремлення та номенологічно-дефінітивного визначення муніципальних прав людини виступає не тільки локальний характер їх виникнення, об'єктивізації, прояву, реалізації, а і об'єктивація необхідності забезпечення людині можливостей для комфортного та стабільного існування та функціонування в межах ТГ, в якості її члена-жителя відповідної території держави (тактично-функціональна детермінанта. – авт.) для здійснення свого життєвого циклу та продовження людського роду, що також здійснюється в межах ТГ в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності (стратегічно-функціональна детермінанта. – авт.).

43. В умовах МСВ на основі колективного габітусу, що трансформується у конституційно-правовий статус людини (особистості) та проявляється у вигляді муніципальних прав людини (особистості, члена ТГ) в сфері МСВ формується і проявляється статус муніципальної людини (*Homo municipalis*).

44. Феноменологія самопрезентації людини (особистості) відіграє основоположне значення в процесі її входження, присутності та функціонування в межах ТГ, вона виступає як складний соціально-психологічний феномен, що відрізняється інтерактивним (взаємопов'язаним. – авт.), інтерсуб'єктивним (той, що веде до виникнення спільності. – авт.) і інтегративним (той, що об'єднує, системний, комплексний. – авт.) характером.

45. Огляд і дослідження сучасних теоретичних підходів до розуміння самопрезентації людини (особистості) в ТГ є найважливішим кроком для усвідомлення: а) її психологічного настрою (психологічно-поведінковий критерій. – авт.); б) виникнення чинників нормування, що лежать в основі її соціалізації (поведінково-нормуючий критерій. – авт.); в) тенденцій нормативізації, що виступають основоположними елементами у подальшому нормативно-правовому регламентації і регулюванні її поведінкових настанов (критерій нормативізації /переднормативний/. – авт.); г) її комунікативного потенціалу, що лежить в основі визначення самопрезентації людини (особистості) як невід'ємного атрибуту будь-якої соціальної взаємодії (комунікативний критерій. – авт.), а також наявності тісного територіального, суб'єктного, об'єктного, предметного, онтологічного, гносеологічного, аксіологічного, праксеологічного зв'язку такої самопрезентації з локальним рівнем існування і функціонування соціуму, МСВ, ТГ, з ординарними умовами повсякденності (полісемічний критерій – авт.).

46. Процеси існування, формування, розвитку і вдосконалення автономного громадянського суспільства йдуть при тісній взаємодії функціонування *homo municipalis* і *homo politicus*, – причому, роль в цьому процесі *homo municipalis* є первинною та визначальною, – ба більше, виходячи з наведених положень можна сформулювати системне і комплексне поняття *homo municipalis* «муніципальна людина» – це фізична особа, що володіє різним правовим станом (громадянство, іноземство, апатризм, біженство та ін.), але не зважаючи на нього свідомо та ініціативно здійснює

свій життєвий цикл в умовах повсякденності в рамках територіальної спільноти людей, об'єднаних загальними географічними, історичними і сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що можуть бути реалізованими тільки в умовах МСВ, завдяки спільній синергетичній діяльності людини в межах ТГ та громадянського суспільства, завдяки діяльності органів МСВ та інших суб'єктів та органів МСВ, які входять до його системи, що здійснюється на принципах самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самокеруваності та самоврядування, з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації в умовах державно організованого соціуму.

47. Становлення та розвиток в Україні громадянського суспільства є, насамперед, прямим результатом глибинних тенденцій в сфері формування, становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності, що: а) детермінувало процеси легалізації та розвитку інституту локальної демократії; б) стимулювало процеси самоорганізації всередині людського соціуму; що, в) вивільнила з-під жорсткого державного контролю ініціативу та енергію людей, які були скеровані на задоволення індивідуальних, групових і колективних потреб екзистенційної спрямованості – у стратегічному розумінні інтенсифікація процесів становлення та розвитку в Україні громадянського суспільства пов'язане із: г) зміною пріоритетів пострадянської державності на визнання, легалізацію та розвиток автономії особистості, охорону і захист її прав і свобод людини (особистості); д) визнанням, підтримкою, легалізацією державою тенденцій самоорганізації населення відповідних територій держави, що демонструє її можливість та спроможність через реалізацію мотивації до локальної демократії, самопрояв, самодіяльність, самоідентифікацію, самоконтекстуалізацію, самореалізацію, колективну інтерсуб'єктивність та колаборацію вирішувати питання місцевого значення; е) визнання та підтримку державою розмаїття інтенцій, устремлень, потреб, інтересів атитюдів людини екзистенційного характеру, що вона продукує та репродукує на локальному рівні функціонування соціуму в межах ТГ в умовах МСВ в стані повсякденності.

48. Системний аналіз доктринальних позицій з визначення громадянського суспільства свідчить про те, що ні одна з них не містить в собі вказівку на: а) локальний характер виникнення громадянського суспільства; б) генетичний взаємозв'язок такого суспільства з територіальною громадою; в) органічний взаємозв'язок такого суспільства з місцевим самоврядуванням; г) роль МСВ та його органів в процесах інституціоналізації і конституціоналізації громадянського суспільства, – що є суттєвою методологічною помилкою, яка не дає змоги не тільки визначити правову природу громадянського суспільства, а і визначити роль МСВ у його зародженні, виникненні, зародженні, інституціоналізації та конституюванні.

49. Можна визначити внутрішній зв'язок між процесами формування громадянського суспільства, роллю МСВ та його органів в їх інтенсифікації та телеологічному скеруванні на побудову його інституційної структури (сукупності інститутів) та габітусом людини, бо: а) саме муніципальна влада, будучи однією з форм соціальної самоорганізації людей, а на локальному рівні найважливішою з них, функціонуючи у формі МСВ, є могутнім стимулом у процесі вироблення у мешканців відповідної території внутрішньої мотивації не тільки для вирішення питань місцевого значення, але й у виникненні відповідальності за їхнє вирішення в колективних інтересах; б) саме МСВ, як сфера виникнення локальних інтересів, детермінує виникнення та формування інститутів ГС за рахунок реалізації соціальних форм життєдіяльності, екзистенційних настанов, принципів, практик тощо; в) тому саме тут і звідси виникає і формується габітус людини, який в цьому контексті володіє більш широким розумінням і значенням.

50. Розглядаючи феноменологію габітусу людини у більш раціонально-діяльнісному аспекті, як цілісну систему диспозицій сприйняття, оцінювання, класифікації і дій, результат досвіду та інтеріоризації індивідом соціальних структур, що носить неусвідомлений характер, – можна констатувати, що вона об'єднує в собі: а) психологічну оцінку людиною дій, через їх сприйняття, оцінювання, класифікацію – фактично здійснюється оцінювання нею своєї соціальної практики та соціальної практики інших людей; б) формування внаслідок таких дій соціального досвіду (фактично соціальної практики) у вигляді відповідних функціонально-діяльнісних настанов – правил поведінки; в) інтеріоризацію індивідом соціальних структур, тобто, – скоріше оцінку ним діяльності таких структур та їх ефективності, – через становлення людської форми психіки завдяки освоєнню індивідом людських цінностей, проявом чого виступає формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідом зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування.

51. Роль і значення самопрезентації людини (особистості) в рамках ТГ може бути побудованою і репрезентованою у вигляді процесуально-стадійного ланцюжка таким чином: «людина (особистість)-член ТГ» – «індивідуальна поведінка людини (особистості)-члена ТГ з врахуванням власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів в межах ТГ» – «співвіднесення власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів людини (особистості)-члена ТГ з аналогічними проявами інших жителів-членів ТГ» – «саморегуляція людиною (особистістю)-членом ТГ своїх власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів відповідно до колективних інтересів інших членів ТГ» – «виникнення комунікативної взаємодії між членами ТГ на засадах загальних колективно-власних інтенцій, потреб, інтересів, атитюдів».

52. Системний аналіз запропонованого нами процесуально-стадійного ланцюжка має під собою солідну інтегрально-філософську базу, суттєву доктринально-нормативну основу, він відображає аксіологічні настанови МСВ та параметрально-телеологічні цінності становлення, функціонування,

розвитку і вдосконалення ТГ, передбачає соціальну активність та високу мотивацію людини (особистості)-члена ТГ, бо демонструє її вміння будувати гармонічні відносини з іншими членами локального соціуму в умовах МСВ та діяльності ОМСВ за рахунок або нівелювання своїх індивідуальних настанов на користь інтересам локального соціуму, або шляхом їх коригування, синергізації, адаптації до колективних потреб, – крім того такий ланцюжок демонструє, що самопрезентація людини (особистості) активно формує і наявно демонструє її самоцінність, здатність до самоідентифікації, самоорганізації, самодіяльності, самоврядування, а також вміння вибудувати баланс інтересів через людинорозмірність та застосування технології співвідношення індивідуальних та колективних інтересів, віддаючи пріоритет інтерсуб'єктивності.

53. Наведений висновок підтверджується, насамперед, екзистенційними настановами соціального призначення ТГ, її існування і функціонування як соціального простору здійснення життєвого циклу людини в умовах свободи вибору його форм, а також самоцінністю феноменології самопрезентації, що лежить фактично в основі всіх соціальних взаємодій в локальному суспільстві, бо виступає універсальним і оптимальним засобом побудови комунікативної взаємодії всередині локальної спільноти, а тому є найважливішим засобом існування людини в рамках ТГ в умовах МСВ, – ба більше, це підкреслює особливу значимість феноменології децентралізації публічної влади, яка в таких умовах мінімальним чином вторгається в життя конкретної людини, створюючи лише відповідні умови для її належного існування та функціонування.

54. Процеси децентралізації повноважень органів публічної державної влади, що скеровані на формування реальної та оптимальної правосуб'єктності ТГ, формування реально-функціонального і компетенційно-спроможного МСВ – а) суттєвим чином сприяють трансформації конституційно-правового та муніципально-правового статусу людини на рівні локального соціуму, що функціонує в умовах локальної демократії в бік його розширення та вдосконалення, б) фактично здійснюючи модернізацію індивідуального і колективного габітусу людини, в) що виникає завдяки розширенню кола форм її життєдіяльності в рамках ТГ, г) в умовах стану повсякденності та д) накопичення практичних знань, вмінь і навичок в процесі застосування та реалізації останніх, е) включаючи і відповідний екзистенційно-праксеологічний дискурс існування та функціонування в ТГ.

55. Феноменологію децентралізації публічної влади, точніше в операційному розумінні та реалізації – децентралізації саме повноважень публічної державної влади, – як управлінсько-дієвий, функціонально-ефективний, технологічно-логістичний механізм організації публічної влади в демократичній правовій державі, характеризують наступні настанови: а) вона реалізується в процесі проведення державою конституційної реформи, скерованої на досягнення відповідних телеологічних домінант

(трансформаційний критерій. – авт.); б) шляхом передачі (перерозподілу) владних повноважень (прав та обов'язків, організаційних, нормативних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів) від центральних органів влади до місцевих органів публічної влади, насамперед, публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто «зверху – вниз» (технологічно-ресурсний критерій. – авт.); в) в межах встановлених законодавством (нормативно-правовий критерій. – авт.); г) через відповідне розширення компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресата і, відповідно, звуження компетенційної бази суб'єкта публічної влади-адресанта (компетенційно-динамічний критерій. – авт.); д) з передачею під кожне відповідне повноваження належного ресурсного (матеріально-фінансового) забезпечення (компетенційно-ресурсний критерій. – авт.); е) що забезпечить високий рівень самостійності суб'єктів (бенефіціарів) децентралізації, можливість їх функціонування в межах розширеної компетентної бази на свій розсуд та під свою відповідальність, з обмеженням надмірного контролю за їх діяльністю з боку держави (діяльнісно-дискреційний критерій. – авт.); є) з урахуванням необхідності ефективної взаємодії між наведеними рівнями публічної влади та інституціями громадянського суспільства (колабораційний критерій. – авт.).

56. При формуванні габітусу людини, насамперед, йдеться про: а) про формування поведінково-діяльнісних настанов, що б) виникають під час функціонування людини в межах ТГ, в) в умовах МСВ, г) в стані повсякденності, д) при вирішенні нею екзистенційних питань свого існування та функціонування, е) в процесі здійснення свого життєвого циклу, – є) це все відбувається через реалізацію людиною своїх прав, свобод і обов'язків, що у своїй сукупності складають конституційно-правовий статус людини (особистості), і на локальному рівні соціуму кваліфікуються представниками муніципально-правової доктрини, як муніципальні права людини (особистості, члена ТГ), ж) що реалізуються за допомогою ОМСВ, завдяки використанню ними своїх компетенційних повноважень.

57. Запропонований процесуальний ланцюжок «децентралізація повноважень публічної державної влади» – «розширення та вдосконалення компетентної бази ОМСВ» – «об'єктивне зростання соціальної, ресурсної бази функціонування ТГ» – «формування габітусу людини в МСВ (індивідуального, групового, колективного) та його вдосконалення, модернізація» – «формування реального, належного, спроможного, людинорозмірного МСВ», – володіє відповідними методологічними настановами та містить відповідний доктринально-теоретичний та праксеологічний потенціал, який може бути використаний для подальших досліджень впливу феноменології децентралізації на: а) діяльність ОМСВ, б) функціонування ТГ, в) підвищення ефективності та спроможності інституту МСВ та г) комплексного і системного впливу наведених чинників на процес формування габітусу людини.

58. В процесі реалізації компетенційних повноважень ОМСВ практично виникає, формується та розвивається відповідна концепція прав людини з точки зору класичних і сучасних теорій природного права, локальної демократії, прав людини, демократичної правової державності, – одним з найважливіших аспектів цього процесу, безумовно, виступає об'єктивація, контекстуалізація, актуалізація ідеї прав людини як позитивного втілення права на людську гідність в рамках первинної територіальної людської спільноти, що є основоположною природною ланкою людського суспільства, – отже, дослідження зазначеної проблематики напряму пов'язане з концептом юснатуралізму.

59. Кожне з повноважень ОМСВ у своїй архітектоніці його функціонального розуміння: а) має на увазі та містить в собі відповідні поведінкові настанови діяльності ОМСВ та б) функціонально-адекватні ним і перспективно передбачені законодавцем логічні поведінково-діяльнісні форми реакції людини для належної реалізації таких повноважень, – отже, тут має місце синергізація законодавчих настанов з відповідною формою поведінки людини для досягнення відповідного соціального ефекту.

60. Зв'язки між компетентними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в МСВ, можна визначити через: а) безпосередній зв'язок проявляється в тому, що повноваження ОМСВ адекватно відображають настанови природних прав людини; б) контекстуально-онтологічний зв'язок знаходить свій прояв в тому, що компетенція ОМСВ безпосередньо впливає на становлення, формування, реалізацію, розвиток, модифікацію форм життєдіяльності людини, що входять до її життєвого циклу та реалізуються в межах ТГ та в умовах МСВ, більш того, – саме через компетентні повноваження реалізується процес нормативного супроводження і забезпечення наведених прав людини; в) системно-причинний зв'язок між наведеними повноваженнями ОМСВ та інтересами ТГ, а точніше, між інтересами людини та її асоціаціями в МСВ, – проявляється в тому, що виникає системна єдність природних прав людини, що реалізуються в умовах існування та функціонування людини в ТГ, та повноваженнями ОМСВ, – причому така єдність носить і причинно-наслідковий характер – кожне конкретне повноваження ОМСВ виходить з необхідності супроводження і забезпечення конкретного права або свободи людини, її обов'язку, причому у більшості випадків мова йде про природні права або права, свободи та обов'язки, що ними детерміновані; г) функціонально-генетичний зв'язок детермінований тим, що більшість форм життєдіяльності людини, які використовуються нею в рамках локального соціуму в межах ТГ та в умовах МСВ мають історично-функціональний характер свого виникнення, формування, та переддані організаційні та організаційно-правові форми реалізації, – тому вони характеризуються типізованим та стереотипним характером своєї побудови, змісту, набору сталих поведінково-діяльнісних настанов та соціально-прийнятними формами і засобами їх реалізації та апріорі передбаченими її

результатами в контексті отримання відповідного соціального результату; д) аксіо-праксеологічний зв'язок, що проявляється в тому, що людина, яка є членом ТГ та функціонує в умовах МСВ, усвідомлює свої природні права, та одночасно і сферу їх реалізації, як відповідну соціальну та одночасно індивідуальну, групову, колективну цінність, – тому в процесі їх реалізації вона розуміє, що чинить правильно, адекватно природно-правовим настановам, своїм різнорівневим інтересам, і поступає належним чином, застосовуючи форми і засоби такої реалізації, що є легальними та легітимними в соціумі.

61. Процес розширення участі людини в МСВ через актуалізацію феноменології НПД відповідає конституційно-правовим настановам ч. 2 ст. 5 Конституції України про те, що носієм суверенітету в Україні є народ; ч. 3 ст. 5 Конституції України про те, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами та посадовими особами; ч. 4 ст. 5 Конституції України про те, що ніхто не може узурпувати державну владу; ст. 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії; – системний аналіз наведених конституційних правоположень дає змогу визначити, що: а) вони не носять характер норм-деклараций, а б) скоріше можуть бути ідентифіковані як норми-засади, норми-константи, що в) мають комплексний, системоутворюючий характер, що г) скеровані на виникнення складної багаторівневої системи горизонтально-вертикальних зав'язків управлінського характеру, які д) замикаються на становлення та розвиток публічно-правових відносин навколо процесів формування, становлення, реалізації, розвитку і вдосконалення публічної влади і е) включають до себе різні форми безпосередньої та опосередкованої демократичної участі громадян у зазначених процесах, включаючи, по-перше, процес нормотворчості, а також, по-друге, НПД, що виступає його первинною і «запускаючою» стадією, що є) дає можливість віднести демократичну участь громадян у зазначених процесах не тільки до кола конституційних цінностей, а і до засобів активізації участі людини і громадянина в МСВ.

62. Участь людини-члена ТГ в нормопроектній діяльності, – в контекстуалізації останньої, як етапу/стадії локальної нормотворчості ОМСВ, є можливою, доктринально, конотаційно, наративно, технологічно, нормативно супроводжуваною і забезпеченою, – в умовах муніципального реформування локального соціуму вона виступає новим, перспективним та ефективним організаційним та організаційно-правовим засобом її участі в МСВ, і у функціональному розумінні є не тільки могутнім засобом підвищення мотивації людини до участі в ньому, а і суттєвою формою розширення такої участі в процесах локальної демократії.

63. Атитюди, що є втіленням екзистенційних інтересів людини в локальному соціумі, з одного боку, формують систему соціалізації людини, надаючи їй необхідні знання, формуючи необхідні вміння та навички для

здійснення нею в межах локального соціуму життєвого циклу, а з іншого, – сприяють виникненню різного рівня габітусів людини (індивідуального, групового, колективного) та різної кількості таких габітусів на будь-якому з наведених рівнів (в залежності від рольової позиції людини в соціумі), – фактично скеровуючи отримані в результаті соціалізації знання, вміння та навички в практичну площину, – в сферу соціальної практики. Отже, можна констатувати виникнення відповідного процесуального ланцюжка, що досить наглядно відображає та ілюструє наведені складні соціальні процеси, а саме: «МСВ» – «ТГ» – «інтереси» (як сукупне уособлення інтенцій, устремлінь, потреб людини екзистенційно характеру в локальному соціумі) – «атитюди» – «соціалізація» – «габітус» – «діяльність ОМСВ в ТГ» – «нормопроектна та нормотворча діяльність органів публічної влади» (включаючи і діяльність ОМСВ) – «компетенційні повноваження ОМСВ».

64. Наведені ознаки атитюдів, що реалізуються: а) в межах ТГ, б) в умовах МСВ, в) в ординарному та екстраординарному стані повсякденності, що г) веде до виникнення процесів формування компетенції ОМСВ, д) виходячи з основоположного пріоритету інтересів людини та її асоціацій, на нашу думку, ще раз підкреслюють новаторський характер та продуктивність доктринальних позицій представників вітчизняної муніципально-правової доктрини про формування правового простору МСВ та про суттєву роль інституцій громадянського суспільства в формуванні компетенції ОМСВ.

65. Процеси інституціоналізації правового простору МСВ, що протікають в межах ТГ та в умовах МСВ, володіють просторово-функціональними та темпорально-динамічними характеристиками та напряду пов'язані з перманентними процесами самоствердження ТГ в контексті їх гуманістично-екзистенційних та гуманітарно-функціональних настанов, причому як в процесі реалізації таких її екзистенційних можливостей існування та функціонування на рівні локального соціуму, так і у синергійній взаємодії з протекціоністською політикою держави щодо визнання, легалізації, організаційної та нормативної підтримки, супроводження та забезпечення інституту локальної демократії, – отже, компетенція в зазначених умовах виступає: а) свідомо такої позитивної підтримки держави; б) фактором визнання державою існування інших інтересів, тобто таких, що не співпадають з державними інтересами, але їм і не суперечать – інтересів, що продукують територіальні людські спільноти, що базуються на інтересі конкретної людини; в) підтвердженням, що наведені локальні інтереси, що детермінуються існуванням і функціонуванням ТГ в умовах МСВ, об'єктивно потребують своєї адекватної реалізації через інститут власної компетенції публічно-управлінської структури локального соціуму, який представляють ОМСВ; г) наданою системою нормативних можливостей щодо соціального управління в локальному соціумі, скерованого: на реалізацію індивідуальних інтересів людини-члена ТГ в їх екзистенційному розумінні та оптимальній реалізації;

групових інтересів жителів-членів ТГ, що функціонують в рамках сформованих по різних ознаках жителями-членами ТГ (національних, релігійних, культурологічних, вікових, статевих, професійних тощо) інституцій громадянського суспільства; колективних інтересів самої ТГ, що фокусуються на існуванні спільноти як сфери формування, існування, реалізації, охорони, захисту прав і свобод людини в рамках локального соціуму, де формується та реалізується конституційно-правовий статус людини і громадянина.

66. Поняття «дискреційні повноваження ОМСВ» можна визначити як сукупність прав і обов'язків, закріплених конституційним, адміністративним, муніципальним та іншим галузевим законодавством держави, телеологічною домінантою яких є здійснення належного публічного управління з метою реалізації колективних інтересів ТГ або колективно-групових інтересів її членів, скерованих на виконання покладених на ОМСВ чи його посадову (службову) особу функцій або компетенційних повноважень, що надають цьому суб'єкту управління: а) певний ступінь свободи розсуду в оцінюванні ситуацій, що виникають в процесі реалізації зазначених їх функцій і повноважень (фактор свободи розсуду. – авт.); б) імперативне право здійснювати правомірний вибір між законними альтернативами у вирішенні конкретної ситуації (фактор свободи вибору. – авт.); та в) не передбачають обов'язків узгоджувати свої рішення з будь-яким іншим суб'єктом (фактор відсутності субординаційних відносин у прийнятті управлінського рішення. – авт.).

67. Особливістю розуміння дискреційних повноважень ОМСВ є їх абсолютне та виключне тлумачення тільки в контексті визнання, охорони, захисту, реалізації, гарантування конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, що на рівні МСВ трансформуються в муніципальні права людини, особистості, члена ТГ.

68. Враховуючи насамперед суто локальний характер не тільки прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів, та здійсненні на практиці, – проявляється насамперед у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини саме на рівні МСВ, що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот – ТГ, що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також в процесі реалізації системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, що здійснюються на локальному рівні соціуму на протязі життєвого циклу людини.

69. Демократична участь людини в політичних процесах на рівні МСВ в межах ТГ обумовлює виникнення низки характерологічних рис, що

детерміновані широким розумінням: а) суб'єктного складу ТГ (жителі – фізичні особи, що володіють різним правовим станом), що може бути залучений до такої демократичної участі в процесі прийняття політико-правових рішень в межах громади; б) можливостей застосування нових форм демократичної участі; в) актуалізацією формування і застосування технологічних настанов конституційного (муніципального) краудсорсингу.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ **Наукові праці, у яких опубліковані наукові результати дисертації**

Індивідуальні монографії:

1. Боярський О. Людина в місцевому самоврядуванні: до розуміння та вивчення параметрально-нормативних ознак: монографія / Олександр Боярський; за ред. Б. Я. Кофмана. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 436 с.

Публікації у наукових фахових виданнях України:

2. Боярський О.О. Місьцеве самоврядування як природний простір та пріоритетна сфера людської життєдіяльності. Держава і право. 2017. Вип. 75. С. 84-101. (1,2 др.арк.).

3. Баймуратов М.О., Боярський О.О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. Публічне право. 2019. № 2 (34). С. 31-41. (0,42 др.арк.; особисто автору – 0,25 д.а.: розробка заходів формування ефективної та гнучкої структури управління, що зможе адаптуватись до умов динамічного зовнішнього середовища).

4. Боярський О.О. Децентралізація і людина: система координат в умовах демократичної правової державності. Держава і право. 2019. Вип. 85. С. 16-30. (0,58 др.арк.).

5. Боярський О.О. Становлення феноменології муніципальної людини в межах громадянського суспільства і держави. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 110-118. (0,33 др.арк.).

6. Боярський О.О. Людина в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування. Часопис Київського університету права. 2020. № 4. С. 83-88. (0,21 др.арк.).

7. Боярський О.О. Самопрезентація людини (особистості) в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння та значущості. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2020. Вип. 62. С. 219-225. (0,25 др.арк.).

8. Боярський О.О. Колективний габітус людини в місцевому самоврядуванні: роль феноменології інтересу в його становленні та розвитку. Публічне право. 2021. № 1. С. 9-22. (0,54 др.арк.).

9. Боярський О.О. Індивідуальний габітус людини в умовах місцевого самоврядування: роль індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової

соціалізації у його становленні і розвитку. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 86-96. (0,42 др.арк).

10. Боярський О.О. Характерологічні ознаки людини як біосоціальної істоти: соціальне та нормативно-правове вимірювання на рівні локального соціуму. Часопис Київського університету права. 2021. № 2. С. 77–84. (0,3 др.арк).

11. Боярський О.О. Децентралізація повноважень публічної влади та її вплив на місцеве самоврядування в контексті модернізації індивідуального і колективного габітусу людини. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 3. С. 33-42. (0,38 др.арк).

12. Боярський О.О. Процес розширення участі людини в місцевому самоврядуванні через актуалізацію феноменології нормопроектування. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 4. С. 6-23. (1,2 др.арк).

13. Боярський О.О. Роль муніципальних прав людини у виникненні та формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. Публічне право. 2021. № 3. С. 6-17. (0,45 др.арк).

14. Боярський О.О. До питання про стан повсякденності та його вплив на формування людини в умовах місцевого самоврядування. Правова держава. 2022. № 46. С. 18–34. (1,1 др.арк).

Публікації у міжнародних періодичних наукових виданнях інших держав:

15. Боярський О.О. До питання щодо визначення критеріїв людинорозмірності місцевого самоврядування. Європейський політико-правовий дискурс, 2020, Том 7, Вип. 2. С. 177-182. (0,21 др.арк).

16. Боярський О.О. Громадянське суспільство та його роль в формуванні колективного габітусу людини в місцевому самоврядуванні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2000. № 6 (volume 1). С. 315-322. (0,3 др.арк).

17. Боярський О.О. Людина в місцевому самоврядуванні: вибір між індивідуальним та колективним існуванням. Європейський політико-правовий дискурс. 2021. Том 8, Вип. 1. С. 127-140. (0,54 др.арк).

18. Боярський О.О. Компетенційні повноваження органів публічної самоврядної публічної влади як відображення інтересів людини та її асоціацій в місцевому самоврядуванні: до визначення змістовного та алгоритмічного потенціалу. Європейський політико-правовий дискурс, 2021, Т. 8 № 3. С. 90-102. (0,5 др.арк).

19. Боярський О.О. Роль територіальної громади у формуванні колективного габітусу людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 10-18. (0,33 др.арк).

Публікації у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

20. Hanna Potapchuk, Oleksandr Boiarskyi, Olha Donchenko, Oksana Nazarchuk, Ivan Kubariev. Analysis of the issues of justice accessibility, equality, and countering discrimination in the legal system. *Lex humana*. 2023. (issn 2175-0947), Vol. 15 No. 4 (ISSN 2175-0947). P. 548-565. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.Php/lexhumana/index>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (1,2 др. арк., особисто автору – 0,25 д.а.: розробка заходів протидії дискримінації в правовій системі).

21. Natalia Khlborob, Oleksandr Boiarskyi, Halyna Zabolotna. Implementation of the principles of administrative procedure in the provision of digital public services: eu experience and ukrainian practice. *Baltic journal of economic studies*. 2023. Vol. 9 No. 3. P. 207-213. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-207-213>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (0,85 др. арк., особисто автору – 0,3 д.а.: впровадження принципів адміністративної процедури ЄС в практиці надання цифрових державних послуг в Україні).

22. Oleksandr Boiarskyi, Yana Maslova, Alevtina Pekhnyk. Phenomenology of interest in the formation of human habit (anti-corruption aspect). *Baltic journal of economic studies*. 2023. vol. 9 no. 2. P. 55-64. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-2-55-64>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (0,93 др. арк., особисто автору – 0,5 д.а.: локальні аспекти виникнення інтересу до формування антикорупційного аспекту людської звички).

23. Viktor Savchenko, Olexandra Dotcenko, Volodimir Iashchenko, Oleksandr Boiarskyi, Viktor Shemchuk. Legal coverage of will expression by mens of informational technologies. *Cuestiones políticas*. 2022. Vol. 40 N° 74. P. 224-245. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.12>. Включено до міжнародної наукометричної бази Web of Science (1,4 др. арк., особисто автору – 0,3 д.а.: розробка пропозицій щодо покращення процедур правового забезпечення волевиявлення засобами інформаційних технологій).

**Опубліковані праці апробаційного характеру,
які додатково відображають результати дослідження:**

24. Боярський О.О. Види територіальних громад в яких функціонує людина-член громади. *Соціальний калейдоскоп*. 2020. № 1 (4). С. 18-27. (0,38 др.арк.).

25. Боярський О.О., Кофман Б.Я. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина як зміст її конституційно-правового статусу. *Соціальний калейдоскоп*. 2021. Том 1. № 1. С. 1-12. (0,45 др.арк. особисто автору – 0,25 д.а.: досліджено питання важливості переходу від декларативної зафіксованості прав, свобод та обов'язків особи в Конституції України до їх реалізованості).

26. Боярський О.О. Людина як основний бенефіціар місцевого самоврядування. Соціальний калейдоскоп. 2022. Том 2. № 1-2. С. 7-16. (0,38 др.арк.).

27. Боярський О.О. Людина в місцевому самоврядуванні: до питання визначення критеріїв його людинорозмірності. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Другої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2018 р.). Київ: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2018. С. 77–81. (0,2 др.арк.).

28. Боярський О.О. Децентралізація і людина: європейський підхід до побудови системи координат. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). Київ: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019. С. 210–218. (0,33 др.арк.).

29. Боярський О.О. До питання про позиціювання (знаходження та функціонування) людини в територіальній громаді. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Збірник тез доповідей Четвертої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). Київ, 2020. С. 125–137. (0,5 др.арк.).

30. Боярський О.О. Стан повсякденності та його роль і вплив на муніципальне існування людини в умовах миру і війни. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. С. 269–283. (0,58 др.арк.).

АНОТАЦІЯ

Боярський О.О. Людський вимір місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти формування та реалізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Державне некомерційне підприємство «Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному науковому аналізу конституційно-правових аспектів формування та реалізації людського виміру місцевого самоврядування. Досліджено теоретико-доктринальні підходи до визначення диспозиції людини та її індивідуального габітусу в розумінні становлення місцевого самоврядування, а саме: місцеве самоврядування як природний простір життєдіяльності людини та пріоритетна сфера її існування; людина як біосоціальна істота в контекстуалізації визначення характерологічних ознак соціального та нормативно-правового вимірювання

на рівні локального соціуму; філософський стан повсякденності та його стратегічний вплив на процеси формування людини як соціальної істоти в розумінні визначення системи її соціально-рольових позицій; людина в системі координат місцевого самоврядування в контекстуалізації існування та вибору між індивідуальним та колективним існуванням; феноменології індивідуальної соціалізації і індивідуальної правової соціалізації та їх роль у становленні і розвитку індивідуального габітусу людини в умовах місцевого самоврядування; розуміння і визначення нормативної системи координат людини в місцевому самоврядуванні.

Ключові слова: людина, людина-житель, житель-член територіальної громади, самопрезентація людини в територіальній громаді, місцеве самоврядування, локальна демократія, територіальна громада, публічна влада, публічна самоврядна (муніципальна) влада, громадянське суспільство, компетенція органів місцевого самоврядування.

ABSTRACT

Boiarskyi O.O. The human dimension of local self-government: constitutional and legal aspects of formation and implementation. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences, specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – State non-commercial company «State university «Kyiv aviation institute», Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to a complex scientific analysis of the constitutional and legal aspects of the formation and implementation of the human dimension of local self-government. The theoretical and doctrinal approaches to determining the disposition of a person and his individual habitus in understanding the formation of local self-government have been studied, namely: local self-government as a natural space for human activity and a priority sphere of his existence; a person as a biosocial being in the contextualization of the definition of characterological features of social and normative-legal measurement at the level of local society; the philosophical state of everyday life and its strategic influence on the processes of formation of a person as a social being in the understanding of the definition of the system of his social role positions; a person in the coordinate system of local self-government in the contextualization of existence and the choice between individual and collective existence; phenomenology of individual socialization and individual legal socialization and their role in the formation and development of the individual habit of a person in the conditions of local self-government; understanding and definition of the normative system of human coordinates in local self-government.

It is proved that: 1) in the system-target understanding, vision and perception of the surrounding social environment (teleological instruction), 2) in which a person exists, his essence is manifested, his social potential is realized (subject-characteristic instructions), 3) and lifestyle, health and social well-being (object-

subject characterological instructions), 4) that directly and directly depend on it and at the same time are determined by it (existential-technological instructions), 5) were, are and will be the most valuable reference point in the directions of various studies (axiological guidelines), 6) including legal studies that investigate social norms, which with the help of norming, norm-projecting and norm-making activities / from "soft law" to "hard" (positive) rights/ (special legal technological guidelines), 7) are transformed, taking into account their socially important typified and stereotyped nature (ontological guidelines), 8) into legal norms that regulate and regulate the relevant social rules of behavior (behavioral and activity guidelines), that are important for society, because they optimally solve the relevant existential problems faced by a person in the process of realizing his life cycle (epistemological guidelines), 9) within the territorial human community - territorial community (communicative guidelines), 10) in the conditions of local self-governance, where the main processes are self-organization, self-expression, self-activity, self-development, self-identification, self-constitution, etc. (status guidelines), and) in the philosophical and vital state of everyday life (temporal-continuum guidelines).

It is proved that the processes of institutionalization of the legal space of local self-government, which take place within the boundaries of the territorial community and in the conditions of local democracy, have spatial-functional and temporal-dynamic characteristics and are directly related to the permanent processes of self-affirmation of territorial communities in the context of their humanistic-existential and humanitarian - functional instructions, both in the process of realizing such existential possibilities of existence and functioning at the level of local society, and in synergistic interaction with the protectionist policy of the state regarding recognition, legalization, organizational and regulatory support, support and provision of the institution of local democracy. Therefore, the competence of local self-government bodies in the specified conditions is: firstly, evidence of such positive support of the state; secondly, the factor of recognition by the state of the existence of other interests, that is, those that do not coincide with the state interests, but do not contradict them - interests produced by territorial human communities based on the interest of a specific person; thirdly, by confirming that the given local interests, which are determined by the existence and functioning of territorial communities in the conditions of local self-government, objectively need their adequate implementation through the institution of its own competence of the public-management structure of local society, which is represented by local self-government bodies; fourthly, provided by the system of regulatory opportunities for social management in the local society.

Key words: person, person-resident, resident-member of a territorial community, self-presentation of a person in a territorial community, local self-government, local democracy, territorial community, public power, public self-governing (municipal) power, civil society, competence of local self-government bodies.